

■ بررسی اسناد تعمیرات تابلوهای کاخ گلستان،

صاحبقرانیه و فرح آباد

محمد حدادی | محسن محمدی آچاچلویی

■ چکیده

هدف: هدف این پژوهش، بررسی انواع آسیب‌های وارد شده به تابلوهای کاخ گلستان و صاحبقرانیه و فرح آباد، مواد مورد استفاده جهت برطرف نمودن آسیب تابلوها و تعمیرات آنها، تنوع موضوعی، و بررسی نکات تخصصی حوزه حفاظت و نگهداری در آن دوره، براساس اسناد موجود است.

روش/ رویکرد پژوهش: برای انجام این پژوهش و رسیدن به اهداف آن، از روش پژوهش کتابخانه‌ای و بررسی اسناد مورد نظر استفاده شده است.

نتیجه‌گیری: داشتن اطلاعات صحیح و روشن در مورد وضع پیشین یک اثر فرهنگی - تاریخی در حفاظت و مرمت آن اثر بسیار مفید و مؤثر است و این اسناد، با توجه به اطلاعاتی که در آنها وجود دارد، نقش مهمی در این زمینه ایفا می‌کند. براساس اطلاعات به دست آمده، ریختگی رنگ، سوراخ، پارگی، و لکه مهم‌ترین آسیب‌های وارد شده به تابلوهای شرح داده شده در این اسناد است. تعداد تابلوهای ذکر شده ۴۶۴ عدد و تنوع موضوعی به کار رفته در آنها بسیار زیاد می‌باشد. برای تعمیر تابلوهای آسیب دیده از روغن و الکل استفاده شده است. تهیه صورت هزینه و تعمیر تابلوها و قاب آنها توسط آقایان حسین‌شیرینقاش، متخصص رنگ و روغن؛ و نجات‌علی‌قاب‌ساز انجام گرفته است که دارای دانش و مهارت کافی و از متخصصان وزارت صناعت وقت بوده‌اند.

کلیدواژه‌ها

اسناد/تعمیر/مرمت/تابلو نقاشی/کاخ گلستان صاحبقرانیه و فرح آباد

مطالعات آرشیوی

فصلنامه گنجینه اسناد: سال بیستم و سوم، دفتر اول، (بهار ۱۳۹۲)، ۹۹-۸۶

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۱۰/۱۳ ■ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۲/۱/۱۸

بررسی اسناد تعمیرات تابلوهای کاخ گلستان، صاحبقرانیه و فرح آباد

محمد حدادی^۱ | محسن محمدی آچالویی^۲

مقدمه

اسناد تاریخی بخشی از محتویات بایگانی هاست، که امروزه از مهم‌ترین منابع پژوهشی است و کلیه مکاتبات سلطنتی، فرمان‌ها، اسناد، معاهدات سیاسی، انواع نوشته‌های اداری و دیوانی، گزارش‌های اقتصادی، فرهنگی و نظامی، اسناد قضایی، مالی، و بخشی از مکاتبات خصوصی و خانوادگی است که به‌طور طبیعی در اثر فعالیت‌ها و عملیات اشخاص و سازمان‌ها به‌وجود آمده است (فدایی‌عراقی، ۱۳۸۷، ص ۳). اسناد، به‌عنوان مهم‌ترین و اصیل‌ترین آثار باقی‌مانده از دوره‌های گذشته، اهمیت ویژه‌ای در مطالعات و پژوهش‌های تاریخی دارند (شیخ‌الحکمایی، ۱۳۸۳، ص ۱۱). طبق تعریف یونسکو، آرشیو عبارت است از تمام اسناد غیر جاری یک نهاد یا مؤسسه (یعنی اسنادی که برای اجرای وظایف جاری مورد نیاز نیستند)، که به دلیل ارزش دائمیشان نگهداری می‌شوند یا باید نگهداری شوند (سازمان اسناد ملی ایران، ۱۳۶۹، ص ۶). ارزش اسناد آرشیوی از سه بعد قابل توجه است: اداری، تاریخی، و فرهنگی (فدایی‌عراقی، ۱۳۸۷، ص ۳۰). آرشیوها، مجموعه نوشته‌ها و اوراقی هستند که خود حاصل فعالیت‌های روزمره و مستمر دیوان‌های سابق و ادارات کنونی می‌باشند و مندرجات آنها، از نظر نحوه بهره‌برداری، دارای دوگونه ارزش اداری و ارزش تحقیقی است؛ بدین معنا که مادامی که مطالب آنها مربوط به امور جاری و روزمره اداری است، دارای ارزش اداری هستند و پس از آنکه از گردش فعالیت‌های روزمره اداری

۱. دانشجوی دکتری مرمت اشیای فرهنگی و تاریخی، دانشگاه هنر اصفهان
mohammad_hadadi2004@yahoo.com
۲. دانشجوی دکتری مرمت اشیای فرهنگی و تاریخی، دانشگاه هنر اصفهان
mohsen.mohammadi@aui.ac.ir

خارج شدند ارزش تحقیقی و استنادی پیدا می‌کنند و در این صورت است که به آنها اسناد تاریخی اطلاق می‌شود (قائم مقامی، ۱۳۵۰، ص ۵). اسناد ملی، که جلوه‌گاه دانش و هنر این سرزمین است، از جنبه‌های مختلف همچون تاریخ، سیاست، فرهنگ، و هنر ارزش مطالعه دارد (شهرستانی، ۱۳۸۱، ص ۱۳). این اسناد، حقایق بسیاری را برای ما روشن می‌کنند. یکی از این حقایق، تحول در وضعیت هنر و علاقه‌مندی به آن است. اسناد، علاوه بر بار محتوایی از نظر هنری نیز حاوی ارزش‌های فراوانی هستند. رنگ، تذهیب، خط، کاغذ، و امور وابسته به آن در اعصار و دوران‌های مختلف بیانگر ذوق و میزان علاقه‌مندی مردم به هنر و جلوه‌های خاص آن است (فدایی عراقی، ۱۳۸۷، صص ۳۴-۳۶). اسناد مربوط به تعمیر تابلوهای کاخ‌های گلستان، صاحبقرانیه و فرح‌آباد نیز از جمله این اسناد هستند که در این مقاله به بررسی آنها پرداخته می‌شود. تعداد بسیاری از این اسناد چاپی بوده و تعداد کمی از آنها دستنویس و فاقد جنبه‌های تزئینی و هنری‌اند، اما از نظر موضوعی و محتوایی حقایق بسیاری را در زمینه فرهنگ و هنر و توجه به حفظ آثار هنری دربردارند. توجه به تعمیر و نگهداری از آثار هنری (تابلوهای نقاشی) که از مسائل اساسی در این اسناد می‌باشد، امری است که نشان از هنردوستی و تمایل به حفظ این آثار ارزشمند هنری و انتقال آنها به نسل آینده دارد.

اهمیت پژوهش

دانش حفاظت و مرمت آثار فرهنگی حوزه تخصصی نوپایی است که به‌ویژه در کشور ما سابقه زیادی ندارد و دانشی جدید و در حال توسعه به‌شمار می‌رود. مؤسسه بین‌المللی مرمت (با علامت اختصاری IIC^۱)، که در سال ۱۹۵۰ در پی نشست بین‌المللی مرمتگران و دانشمندان مرمت در لندن تأسیس شد، واژه مرمت را این‌گونه تعریف کرده است: مرمت (Restoration) به معنی همه فعالیت‌هایی است که برای اصلاح مواد موجود و ساختار اثر فرهنگی، به منظور نشان دادن وضعیت شناخته شده پیشین، انجام می‌شود. هدف مرمت، آشکارسازی و حفظ ارزش‌های زیباشناختی و تاریخی یک اثر فرهنگی است. مرمت، با توجه به باقی مانده ماده اصلی و با توجه به اطلاعات روشن درباره وضع پیشین اثر فرهنگی انجام می‌شود (فرهمند بروجنی، ۱۳۸۵، صص ۷-۹). بنابراین، داشتن اطلاعات درست از گذشته اثر و تغییراتی که بر روی آن صورت گرفته از موارد حساس و اثرگذار در مرمت آن است. علاوه بر آن، این اطلاعات، باید از منابعی موثق و قابل اطمینان حاصل شده باشند. مراجع ذی‌صلاح، اسناد مورد پژوهش را بررسی و اعتبار و صحت آنها را تأیید می‌کنند. اطلاعات مربوط به وضع پیشین تابلوهای ذکر شده در این اسناد، که در ادامه به آنها اشاره

خواهد شد، اطلاعاتی سودمند و با ارزش‌اند که می‌توانند در نحوه حفاظت و مرمت فعلی این آثار کمک بسیاری به مرمتگران کنند. علاوه بر آن، اسناد تعمیرات تابلوهای کاخ گلستان، صاحبقرانیه، و فرح‌آباد می‌توانند در مطالعه تاریخ مرمت در ایران، به‌خصوص مرمت تابلوهای نقاشی، نقش مهمی ایفا کنند. همچنین، براساس اطلاعات موجود در این اسناد می‌توان از وضعیت فعلی این آثار (موجود بودن یا نبودن) و کیفیت مرمت‌های انجام شده بر روی تابلوها و تأثیر این مرمت‌ها در حفاظت از تابلوها با خبر شد.

پرسش‌های پژوهش

در زمان ذکر شده در اسناد مورد پژوهش:

۱. تنوع موضوع‌های به‌کار رفته در تابلوهای نقاشی چگونه بوده‌است؟
۲. آیا در این اسناد اشاره‌ای به نام هنرمند نقاش تابلوها شده‌است؟
۳. آسیب‌های وارده به تابلوها شامل چه مواردی بوده‌اند؟
۴. بررسی تابلوها و تعمیر آنها توسط چه کسانی انجام شده‌است؟
۵. از چه موادی برای تعمیر تابلوها استفاده شده‌است؟
۶. چه نکات تخصصی در ارتباط با علم حفاظت و نگهداری آثار تاریخی و هنری در این اسناد وجود دارد؟

معرفی اسناد مورد پژوهش

اسناد تعمیرات تابلوهای کاخ‌های گلستان، صاحبقرانیه و فرح‌آباد، مربوط به سال ۱۳۱۶ش. و شامل ۳۰ برگ سند است و یک سند آن نیز متعلق به سال ۱۳۱۷ش. می‌باشد. موضوع این اسناد، مربوط به مذاکرات انجام شده جهت بررسی‌های لازم در مورد تعمیر تابلوها، صورت هزینه تعمیرات، تعداد تابلوها، و همچنین عنوان یا موضوع آنها به‌همراه آسیب‌های موجود در آنها و مواد مصرفی جهت رفع این آسیب‌هاست. اداره بازرسی کل مالیه، وزارت صناعت، و حسابداری بیوتات سلطنتی از جمله نهادهای مسئول در بررسی صورت هزینه‌ها و انجام این تعمیرات بوده‌اند. تعدادی از این اسناد، مربوط به مکاتبات اداری بین اداره بازرسی کل مالیه، دربار شاهنشاهی، و حسابداری بیوتات سلطنتی در مورد چگونگی صورت هزینه تعمیرات، و معرفی نماینده لازم جهت تأیید و امضای آن (تصاویر ۱ تا ۵)؛ و تعدادی دیگر نیز مربوط به تعداد تابلوها، نوع آسیب وارده، مبالغ تعمیر هر تابلو، و ماده مصرفی مورد نیاز می‌باشد (تصاویر ۶ تا ۹)^۱. تصویر ۱۰، سند صورت‌مجلس مربوط به تعمیرات تابلوها را نشان می‌دهد. صورت‌مجلس، سندی است

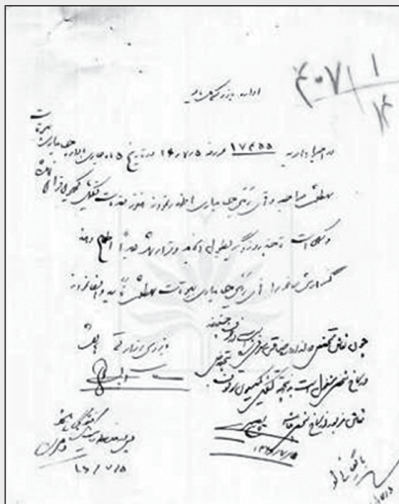
۱. تصاویر تمامی اسناد مرتبط با این موضوع در مقاله گنجانده نشده‌است. این اسناد با شماره بازیابی ۴۹۸۸۰-۲۴۰۰ در سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران موجود می‌باشد.

که متعاقب تشکیل کنفرانس‌ها یا کمیسیون‌ها به منظور ثبت خلاصه مذاکرات و تصمیمات متخذه تنظیم می‌شود و به امضای کلیه شرکت‌کنندگان در جلسه می‌رسد (قائم مقامی، ۱۳۵۰، ص ۱۴۴). در این سند نیز نحوه برآورد صورت هزینه‌ها، اجرت کار نقاش و قاب‌ساز، و مدت زمان لازم و هزینه مواد مورد نیاز ذکر شده و پایان آن توسط نمایندگان اداره بازرسی کل مالیه، وزارت صناعت، نماینده کارپردازی کل مالیه، رئیس حسابداری بیوتات سلطنتی، و رئیس سرایدارخانه شاهنشاهی امضا شده است.

تصویرهای ۱ و ۲

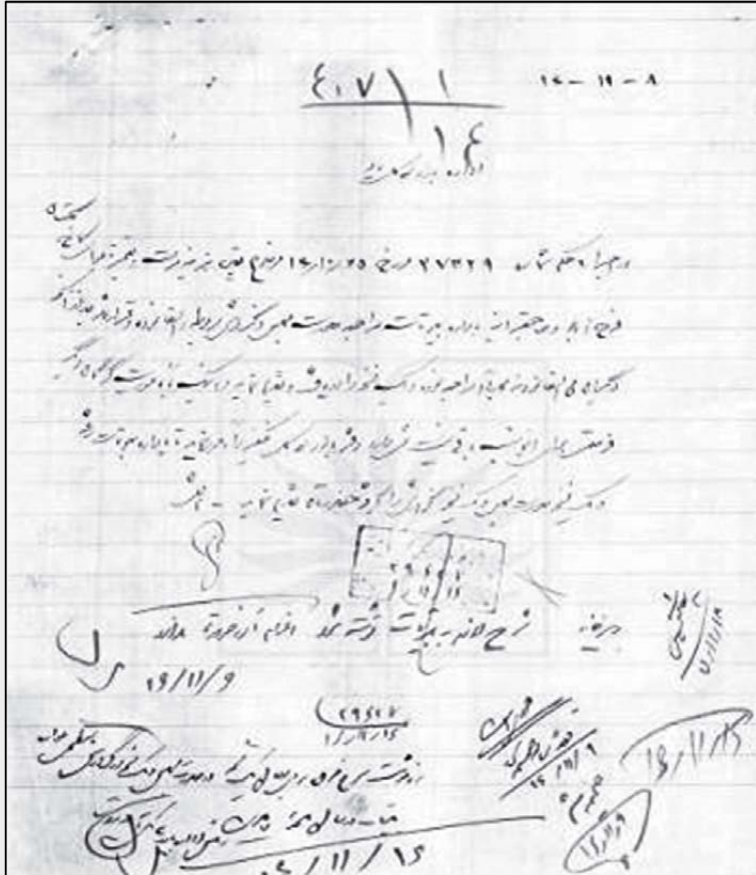
اسناد مربوط به مکاتبات صورت گرفته
در خصوص تعمیرات تابلوها

تصویر های ۳ و ۴

اسناد مربوط به مکاتبات صورت گرفته
در خصوص تعمیرات تابلوها

تصویر ۵

اسناد مربوط به مکاتبات صورت گرفته
در خصوص تعمیرات تابلوها

در میان اسناد ذکر شده، تنها در سند فوق از اصطلاح مرمت و تعمیر استفاده شده و
در سایر اسناد از اصطلاح تعمیر استفاده شده است.

۳۴۱	۶۶۸	تابلوی ایروینک جلیک و دو مهر	۱	-	-	-	-	-
۳۴۰	۳۰۶۷	تابلوی آبی وینکلی بانسزارندگ	۱	۸۰	۸۰	-	-	-
۳۴۱	۸۷۱	"	۱	-	-	-	-	-
۳۴۲	۲۱۲۴	تابلوی روی به زینچه جولا بیار	۱	-	-	-	-	-
۳۴۳	۲۱۶۱	تابلوی ایروینک بانسزار تا خزامه کا و قدیم	۱	-	-	-	-	-
۳۴۴	۱۸۱۶۳	تابلوی آبی وینکلی سنه تیراویزها" قدیم	۱	۸۰	۸۰	-	-	-
۳۴۵	۲۰۱۶۳	تابلوی آبی وینکلی آسا جگسدا	۱	-	-	-	-	-
۳۴۶	۲۱۶۱۶	تابلوی بانسزاره سررازی رویه سنه که از دهه سنه سنه بگره اقلی اکرته	۱	-	-	-	-	-
۳۴۷	۲۱۶۱۶	تابلوی هریسما ن پیل آریهه اسیا بارهجا	۱	-	-	-	-	-
۳۴۸	۱۸۰۵۴	تابلوی هریسما رنگوسد تک پوسته در ریسما	۱	۸۰	۸۰	-	-	-
۳۴۹	۲۰۱۶۳	تابلوی آبی وینکلی کتیه دیا درآه سنه بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۳۵۰	۱۶۸۱	تابلوی کورسد	۱	-	-	-	-	-
۳۵۱	۲۲۰۶۶	تابلوی کورسد گنبدکدک اما بیله عبا بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۳۵۲	۶۶۱۰	تابلوی کورسد بیله عبا بیله ایزدیه در زمانه	۱	۸۰	۸۰	-	-	-
۳۵۳	۱۶۸۱	تابلوی ایروینک هریسما بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۳۵۴	۲۱۶۱۶	تابلوی هریسما کتیه بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۳۵۵	۲۰۱۶۳	تابلوی هریسما کتیه بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۳۵۶	۲۰۱۶۳	تابلوی ایروینک روی بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۳۵۷	۶۶۱	تابلوی ایروینک بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۳۵۸	۱۶۸۱	تابلوی ایروینک بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۳۵۹	۱۰۰۰۰	تابلوی ایروینک بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۳۶۰	۱۸۱۶۸	تابلوی هریسما بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-

— ۱۱ —								
شماره ثبت	شماره ثبت	تاریخ ثبت	تاریخ ثبت	تاریخ ثبت	تاریخ ثبت	تاریخ ثبت	تاریخ ثبت	تاریخ ثبت
۴۰۴	۱۰۴	تابلوی هریسما دماوند و چا مرسلطینی	۱	۸۰	۸۰	-	-	-
۴۰۵	۱۶۱	تابلوی ایروینک سراسر جمع بیله صیبه	۱	-	-	-	-	-
۴۰۶	۱۳۱۶۳۰	تابلوی صاخره و سب مینا بیله صاقری	۱	-	-	-	-	-
۴۰۷	۱۶۱	تابلوی ایروینک زیور عرقه ایستانه که بکفرکتیهش مصلوب را میبرد	۱	-	-	-	-	-
۴۰۸	۱۰۸	تابلوی آمیسم دیزی بکفر سررازی	۱	۸۰	۸۰	-	-	-
۴۰۹	۲۶۲	تابلوی آبی هریسما ایروان و اشتره و سب جیزانی	۱	-	-	-	-	-
۴۱۰	۱۶۱	تابلوی روی جیش بیله عبا بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۴۱۱	۱۶۱	تابلوی روی جیش بیله عبا بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۴۱۲	۱۶۱	تابلوی آبی هریسما کتیه بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۴۱۳	۱۶۱	تابلوی آبی هریسما کتیه بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-
۴۱۴	-	تابلوی هریسما کتیه بیله ایزدیه در زمانه	۱	-	-	-	-	-

تصویرهای ۸ و ۹

اسناد مربوط به تعداد تابلوها، نوع آسیب
وارد، مبالغ تعمیر هر تابلو
و ماده مصرفی مورد نیاز

صورت مجلس

مناهی صورت جداگانه که بالغ بر ۴۱۴ شماره ردیف اشیا* واجناس لازمه برای تعمیرات تابلوها و قابهای آنها میباشد که آقای حسین شیخ نقاش متخصص رنگ و روغن و آقای نجات علی متخصص قاب سازی که از وزارت صناعت معرفی و اعزام شده بودند در حمایت از بیوتات سلطنتی حضور بهم رسانیده و با اطلاع کسبیه مربوط و هدایت آقای نایب بصیری کلیه تابلوها موجوده کاخ گلستان و صاحبقرانیه و فرح آباد در دسترس نماینده و ضالعه آقایان گذارده شد که از نظر تخصصی هزینه تعمیرات آنها را معین نموده صورت بد هند این است مناهی اشهار خود آقایان متخصص تعیین هزینه تابلوها باکمال دقت و بعد اتم قیمت ارزش اجناس لازم برای تعمیر در این صورت یکی معین و قلمداد گردیده که جمع کل آن بالغ بر ۴۴۷۶/۵۰ ریال شده است .

راجع باحترام کار نقاشی و قاب سازی مذکور شد آقایان حسین شیخ و نجات علی هر دو در وزارت صناعت سمت استخدام دارند ولی در صورتی که چهار ساعت در وزارتخانه کار میکنند و سایر ساعات روز را آزاد هستند در صورتی که وزارت صناعت بانها - ماموریت انجام تعمیر تابلوها را بدد باید چهار ساعت تعلیم کلاس صرف اینکار بنمایند و در چنین صورتی البته - احتیاجات خود وزارتخانه معوق و معطل خواهد ماند بنابراین در مقابل پرداخت اجرت جداگانه در غیر ساعاتی که کمتر وزارتخانه نامبرده هستند باید تعمیرات تابلوها را انجام دهند .

راجع بجزان اجرت آقایان نقاش و قاب ساز بتدر کسبیه چنین رسید که با مجلس بطور مخلوط بانها داده شود و اینکه از روی ملاحظه حقوقی که از وزارت صناعت بانها داده میشود ماهیانه تا انجام کار تعمیر تابلوها که در حدود ۱۲ الی ۱۵ ماه وقت لازم دارد بانها تادیه شود باطله باشد اگر با خود آقایان حسین شیخ نقاش متخصص رنگ و روغن و نجات علی قاب ساز متخصص مامورین وزارت صناعت اجرت تعمیر تابلوها را بعد از تهیه لوازم کار که بالغ بر ۴۴۷۶/۵۰ ریال میباشد - بجمع تبدیل معین نمودند :

از بابت اجرت آقای حسین نقاش ۱۵ ماهه فی ۵۰۰ ریال	۲۵۰۰
از بابت اجرت قاب سازی آقای نجات علی که پنج ماه وقت معین نمود فی ۵۰۰ ریال	۱۰۰۰
جمع کل اجرت تابلوها و قابهای آن	۳۵۰۰
از بابت اشیا* رنگ و روغن و غیره	۱۱۲۶/۵
جمع کل هزینه تابلوها	۴۶۲۶/۵

صورت هزینه تعمیر تابلوهای کاخ گلستان و صاحبقرانیه و فرح آباد از قرار است که با اطلاع کسبیه در بیوتات سلطنتی آقایان حسین شیخ نقاش متخصص و نجات علی متخصص قاب سازی مامورین وزارت صناعت تعیین نموده اند از قرار است که در طی ۴۱۴ شماره ردیف و بشرط بالا معین نموده اند که بالغ بر ۴۴۷۶/۵ ریال میباشد .

و در خانه نگار نشین شود باطله اگر در ادارات تعمیر تابلوها در دفتر بیوتات سلطنتی نشر هیئت کسبیه این است که نسبت بدست زدن و تعمیر تابلوها باید مراقبت بیشتری بوسیله متخصصین فن بعمل آید که بر اثر تعمیر تابلوهای نامی و نفیس مدعه بانها وارد نشده و از قیمت آنها نکاهد و تصور میشود دست زدن و تعمیر در بعضی از این تابلوها اصولا مقصود نیاند و همان حالت اندر امر را که باقی بماند انبساطی خواهد بود بتاريخ ۱۳۱۶/۱۰/۲۱ تعیینندگان متخصص اعزامی وزارت صناعت نماینده کار برداری کرالیه تعیین شده اند از اینجایی کل مالمه نمایندگان متخصص اعزامی وزارت صناعت نماینده کار برداری کرالیه

تصویر ۱۰

صورت مجلس تعمیرات
تابلوهای کاخ گلستان،
صاحبقرانیه و فرح آباد

موارد و نکات موجود در اسناد

موارد ذکر شده در این اسناد شامل دو بخش است که یک بخش آن شامل اطلاعات عمومی نظیر تنوع موضوعی و نام هنرمندان نقاش و بخش دیگر آن شامل اطلاعات مرمتی در مورد آسیب‌های موجود در تابلوها، مواد مورد استفاده جهت تعمیر، و هزینه تعمیرات آنها می‌باشد.

تنوع موضوعی

همانطور که ذکر شد تعداد تابلوهای بررسی شده برای تعمیرات ۴۶۴ عدد می‌باشد. موضوع‌های به‌کاررفته در این تابلوها بسیار متنوع است و مناظر طبیعی، اشیاء، دورنمای شهرها، ساختمان‌ها و کاخ‌ها، دورنمای فصول سال، دورنمای دریاچه، کوه، غروب آفتاب، شکار، زنان در حال رقص و زنان برهنه، تصاویر زنان اروپایی، نواختن موسیقی، تصاویر پیامبران، حضرت مریم، شاهان، اماکن مذهبی مانند گنبد و بارگاه مشهد و امامزاده قاسم، چهره بزرگان، بساط قهوه‌خانه، تصاویر حیوانات مختلف، تصاویر میوه‌ها، تصاویر جنگ، سلاطین اروپایی، بازی چوگان، و... را شامل می‌شود.

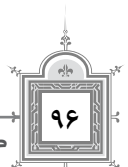
هنرمندان نقاش

در کنار نام برخی تابلوهایی که نیاز به تعمیر دارند، علاوه بر نام یا موضوع تابلو، نام هنرمند آن نیز ذکر شده است. از جمله افرادی که نام آنها به عنوان هنرمند صاحب اثر ذکر شده می‌توان به ناصرالدین شاه، شاه عباس، و کمال‌الملک اشاره کرد:

- تابلوی «مهتاب شب کوه و رودخانه»، کار ناصرالدین شاه؛
- تابلوی «دورنمای شکارگاه کوه ناتمام»، به قلم ناصرالدین شاه؛
- تابلوی آبرنگ، «مرغ که روی شاخه درخت نشسته»، کار شاه‌عباس؛ و
- تابلوی «یک نفر زن که تاج از گل به سر می‌گذارد»، کار کمال‌الملک.

آسیب‌های موجود در تابلوها

آسیب‌های وارده به این تابلوها شامل آسیب‌های وارده به تابلوها و آسیب‌های وارده شده به قاب‌های آنهاست. انواع آسیب‌ها براساس اطلاعات موجود در اسناد شامل پارگی، سوراخ، ریختگی، ترک خوردگی رنگ، لکه، و نداشتن قاب است. در قسمت مربوط به هزینه تعمیر قاب‌ها، مبالغی برای تعمیر تعداد زیادی از قاب تابلوها در نظر گرفته شده است، اما توضیحی در مورد آسیب قاب‌ها داده نشده است. برای مثال، برخی از

آسیب‌های این تابلوها این‌گونه توضیح داده شده است:

تابلوی دورنمای بهار، که چهار محل آن پاره شده است؛ تابلوی دورنمای جنگل غروب آفتاب، که در سه محل ریختگی دارد؛ تابلوی شکارچی با باز و اسب و سگ، که قسمت پائین تمام ریخته است؛ تابلوی حضرت عیسی با یکنفر از حواریون نشسته، خیلی کهنه و ریختگی دارد؛ تابلوی ناصرالدین شاه با یک عده شکارچی و درباری، تمام تابلو ترک خورده و ریخته؛ تابلوی روغنی، که پارگی زیاد دارد و از بین رفته است و بدون چارچوب؛ تابلوی دورنمای شب مهتاب کنار دریا و، که لک زیاد دارد؛ و تابلوی هلو برگ کلم یک سوراخ و چند محل لک دارد.

مواد مورد استفاده جهت تعمیر تابلوها

در این اسناد، از روغن و الکل به عنوان مواد مورد استفاده در تعمیر تابلوها ذکر شده است و بیان شده تعمیر تابلوها با این دو ماده انجام شود. در مورد چگونگی تعمیرات تابلوها توضیحی ذکر نشده است.

هزمندان متخصص تعمیرات و هزینه تعمیرات

تعمیرات تابلوها توسط افراد متخصص صورت گرفته که در وزارت صنعت نیز به کار مشغول و شناخته شده بودند. استاد حسین نقاش و نجات علی، جهت تعمیرات تابلوها در نظر گرفته شده‌اند. داشتن تخصص برای این کار مهم بوده چنان‌که در چندین بخش از اسناد ذکر نام این افراد با عنوان متخصص به کار رفته است: «صورت هزینه تعمیر تابلوهای کاخ گلستان و صاحبقرانیه و فرح آباد از قرار است که با اطلاع کمیسیون متشکله در بیوتات سلطنتی آقایان حسین شیخ نقاش متخصص و نجات علی متخصص قاب‌سازی مأمورین وزارت صنعت تعیین نموده‌اند».

هزینه تعمیرات شامل هزینه روغن و الکل (مواد مصرفی)، هزینه تعمیر تابلو (اجرت نقاش)، هزینه تعمیر قاب (اجرت قاب‌ساز) است که مبلغ ۷۵۰۰ ریال اجرت استاد نقاش، ۲۵۰۰ ریال اجرت استاد قاب‌ساز، و ۴۴۷۶/۵ ریال هزینه بابت اشیای رنگ روغن و ورنی و جز آن، که مجموع هزینه برابر با ۱۴۴۷۶/۵ ریال است.

از نکات قابل توجه در صورت هزینه این آثار این است که این کار توسط دو استاد متخصص، که توسط وزارت صنعت معرفی شده‌اند، صورت گرفته و در اسناد این‌گونه شرح داده شده است: «کلیه تابلوهای موجود در کاخ گلستان، صاحبقرانیه، و فرح آباد در دسترس معاینه و مطالعه آقایان گذارده شد که از نظر تخصص فنی هزینه تعمیرات آنها را معین نموده صورت بدهند».

علاوه بر این، چند نکته دیگر نیز از بررسی این اسناد حاصل می شود که درخور توجه هستند. یکی از موارد این است برخی تابلوها قبلاً نیز تعمیر شده اند، هر چند که تعمیرات قبلی خالی از اشکال نبوده و اثر مجدداً نیاز به تعمیر پیدا کرده، که این امر نشان از توجه به این آثار و اهمیت دادن به آنها در آن زمان دارد. «تابلوی زن نیم تنه که مشغول خواندن کتاب است، که قبلاً مرمت شده باز اصلاح دارد»، یا «دو نفر زن که یکی طوطی در دست دارد و دیگری دانه می دهد تعمیری که قبلاً شده تانیاً اصلاح لازم دارد».

اما نکته مهم دیگر که در این اسناد به آن اشاره شده و امروز نیز از نکات مهم در زمینه حفاظت و مرمت به شمار می رود این است که بر اثر تعمیر تابلوها صدمه ای به آنها وارد نشود و از ارزش این آثار کاسته نشود، چنانچه این نکته در این اسناد این گونه بیان شده است: «در خاتمه، نگارش میشود با مذاکره در اطراف تعمیر تابلوها در دفتر بیوات سلطنتی نظر هیئت [هیئت] کمیسیون این است که نسبت به دست زدن و تعمیر تابلوها باید مراقبت بیشتری توسط متخصصان به عمل آید که بر اثر تعمیر تابلوهای نامی و نفیس، صدمه به آنها وارد نشده و از قیمت آنها نکاهد و تصور می شود دست زدن و تعمیر در بعضی از این تابلوها مقتضی نباشد و به همان حالت، اندر مراکز باقی بماند انساب و اولی خواهد بود».

نتیجه گیری

اسناد تعمیرات تابلوهای کاخ گلستان و صاحبقرانیه و فرح آباد در سال ۱۳۱۶ بیانگر توجه به آثار هنری و حفاظت و نگهداری از این آثار در آن زمان است. داشتن اطلاعات صحیح و روشن در مورد وضع پیشین یک اثر فرهنگی - تاریخی در حفاظت و مرمت آن اثر بسیار مفید و مؤثر است و این اسناد، با توجه به اطلاعاتی که در آنها وجود دارد، می توانند نقش مهمی در این زمینه ایفا کند. با توجه به مطالب ذکر شده در این اسناد، بیشترین آسیب وارده به تابلوها پارگی، سوراخ، ریختگی، ترک خوردگی رنگ، و لکه بوده و تنوع موضوعی به کاررفته در آنها بسیار زیاد است. مواد استفاده شده جهت تعمیر تابلوها روغن و الکل بوده و حسین شیخ نقاش، متخصص رنگ و روغن؛ و نجات علی، متخصص در تعمیر قاب، که از متخصصان وزارت صناعت بوده اند، برای برآورد صورت هزینه و مرمت تابلوها در نظر گرفته شده اند. به کار گرفتن افراد دارای مهارت و متخصصان شناخته شده برای تعمیر تابلوها، نشان از ارزش این آثار و همچنین توجه به اجرای اصولی تعمیر تابلوها، با توجه به امکانات موجود در آن دوره دارد. در حال حاضر، با بررسی اطلاعات تابلوهای ذکر شده در این اسناد و مقایسه آن با خود تابلوها، می توان اطلاعات بسیاری در مورد کیفیت تعمیرات صورت گرفته در گذشته، دوام این تعمیرات، آسیب های وارد شده بعد از ۱۳۱۶، و همچنین وضعیت

فعلی این آثار (موجود بودن یا نبودن) پیدا کرد.

منبع

- اف جerald هام (۱۳۷۲). *انتخاب و ارزشیابی اسناد* (مصطفی عباسی، مترجم). تهران: سازمان اسناد ملی ایران.
- سازمان اسناد ملی ایران (۱۳۶۹). *آرشیو: اهداف، وظایف و تشکیلات*. تهران.
- شهرستانی، سیدحسین (۱۳۸۱). *جلوه‌های هنر ایرانی در اسناد ملی*. تهران: سازمان اسناد ملی ایران.
- شیخ الحکمایی، عمادالدین (۱۳۸۳). بررسی یک پاره سند ایلخانی (مورخ ۷۲۶ ه.ق). *نامه بهارستان*، ۵(۱)، ۱۱۱-۱۱۸.
- فدایی عراقی، غلامرضا (۱۳۸۷). *مقدمه‌ای بر شناخت اسناد آرشیوی*. تهران: سمت.
- فرهمند بروجنی، حمید؛ انصاری، مجتبی (۱۳۸۵). سخنی درباره توسعه واژگان و اصطلاحات تخصصی در حوزه دانش حفاظت از آثار فرهنگی: برداشت‌ها و تعبیر متفاوت، مرمت و پژوهش، دوفصلنامه مرمت اشیاء فرهنگی و بناهای تاریخی، ۷-۱، ۱۴-۱۷.
- قائم مقامی، جهانگیر (۱۳۵۰). *مقدمه‌ای بر شناخت اسناد تاریخی*. تهران: انتشارات انجمن آثار ملی.

